

EUSKAL ADITZ-JOKOA, ¿PASIBOAN ALA AKTIBOAN SORTU ZAN?

Oiñarte ZER aldizkarian atara dituguzan lantxoekaz argudio ta lekuko ugari aurkeztu dituguz euskal aditzaren “pasibotasuna” argi ta garbi ikusteko bere sorreran, au da, izan aditza konjugatzen dala bakarrik ta oneri beste aditz guztien erroa loturik, onela : ditza (>dira) ‘son’ + -u-, *edun-en erroa > ditu ; naiza ‘soy’ + tor, etorri-ren erroa, > naizator..., gaurko Gip. natxa-tor... eta Biz. naja-tor... etab. etab. Pasiboari esker probatzen dogu gure aditz-jokoa nola sortu ta garatu zan ezerezetik, utsetik, beste iñongo izkuntzetatik ezer artu barik, bere beretik jaiioaz. Aditz-jokoari dagokionez, ez dauka amarik, berbera da bere ama. Aktibotasunari jarraituz ostera, iñork ezingo dau iñoiz be olako albisterik aurkeztu ta probatu.

Baiña, beste aldetik, euskaldunok, gaur egun, aktiboan “sentitzen” dogu geure aditza. Ia euskaldun guztiak egon dira ta dagoz pasiboaren aurka ta aktiboaren alde. Edozelan be, guk diñoguna da aditz-jokua asmatu zanean, pasiboan edo izan aditz laguntzaillearen bitartez sortu ta garatu zala beste iñongo izkuntzen laguntza barik eta gaur bertan be, euskalki batzuetan banandurik, baieztapen onen lekuko asko bizirik dagoz ta ondotxo probatzen dabe bere sorrerako pasibotasuna.

Bestalde, guk “aktiboan” deitzen doguna, jakintsuak “ergatiboan” deitzen deutsee euskerako eta beste ainbat izkuntzetako aditz-jokoei. Aita etorri da, ‘el aita ha venido’, aita, sujeta, “nominatiboan” da, baiña aita-K ekarri dau ‘el aita ha traído’, amaierako K ori ergatibo marka da ta aita-K ez da “nominatiboan” deklinatua baizik. Orduan, “aktiboak” eta “ergatiboak”, antzeko itzulera daukenez beste izkuntzetara, esangura berbera emoten deutseguz gure idazkietan. Baiña, ipiñiko bagendu Biz. bizirik dagoan etorri nintzoan edo nintzuan ‘venido era yo habido por tí’, literalki, edo ‘yo te era venido’, gaurko esanguran, pasiboa litzake, au da nintzoan/nintzuan < nintza-u-a-n < nintza(n) = (izan konjugatua) + -u-, *edun-en erroa.

Aztertu dagiguzan, orduan, zer arrazoiak plazaratu dituezen “aktiboan” edo “ergatiboaren” aldekoak. Pasiboaren arerio sutuenetariko bat Koldo Mitxelena izan zan. Bere “Sobre la Historia de la Lengua Vasca II”, 1954an, esan eban: “euskal gramatikalari geienak ukatu ta baztatu ebela “lingüista profesionalak” onartzen eben teoria pasiboa”. Amen ez dago argudiorik ezer probatzeko. Jarraitzen dau esanez: “pasiboak” zeatzago ta literalki itzultzen dabela aditzaren esangura beste izkuntzetara”. Argudiorik baldin balego amen, pasiboaren alde izango litzake.

Geroago onela diño: “...la palabra “activo” viene rodeada de cierta aura de ímpetu, decisión, virilidad ; “pasivo” por el contrario parece suponer cierta debilidad, indecisión y hasta cobardía”. Eta baita be, izkuntzaren bitartez bereizten dirala erriak: “...en viriles y afeminados, pueblos dominadores y pueblos con alma de esclavos”. Ez zineztekoa da gauza oneek irakurri bearra izatea. Amen ez dago iñolako argumenturik. Benetako argudioren orde zedozer ipiñi bere gogoak agindu deusolako. Aurrerago, baita be esaten dau:

“pasiboa aitatzea be euskalerrriaren gizatasuna iraintzea da”. ¿Zer da au, argudio bat ala astakeri bat ? Geroago diño: “zer ganora dauka pasiboa leporatzea aktiborik ez daukan izkuntza bati”. Gero ipiñiko dituguz, euskerak legez, beste izkuntza batzuk pasiboa dabenak bakarrik aktibo barik.

Asiera baten, “aktiboaren” alde ta “pasiboaren aurka-koen arrazoi ustelak” euskaldunak “aktiboan” sentitzen dogula aditz-jokoa da, ta bestea, ezin dala izan izkuntzarik “pasiboan” soillik “aktiboan” ez badauka aurrez aurre. Geroago, filologo ta izkuntzalari modernoak teoría “ergatiboan” defenditzen dabe buru-belarri, 1929an, atzeritar batek itz ori asmatu ezker. Berez, egia esan, ergatibo itzak ez du bereizten “aktiboan” edo “pasiboan” dan, adibidez: aree-K ekarri dituzte ‘ellos han traído’, naiz eta guk gaur aktiboan “sentitu”, bere estruktura pasiboan dago bete betean eta aree-K ergatiboko -K- dauka eta bestea, ni-K ekarri nuen ‘yo traje’, nuen ori zuen-en zentzu pasiboa aktibora aldatu ezker analogiaren bidez sortu zan eta adizki ori bete betean aktiboan dago, baiña amen be, ni-K ergatiboan da bere -K- ta guzti. Azken finean “ergatibo” itzak ez dau ezer be argitzen eta ez deusku ezertarako balio.

Filologo ta izkuntzalarien artean ospetsuenetariko bat, “gaurko euskal ergatiboaren” alde, Robert L. Trask izan da ta eredu lez aiatatu dabe jakintsuak eta Euskaltzaindiak be. Ipar Amerikan argitaratu eban lan baten aztertu eban ergatibotasun ori ta danak jarraitu deutsoe. Baiña, jakintsu orreek ez dabe esan jaun onek ipiñitakoak lan orren 208 orrialdetik aurrera, ez zinezteko “kasualitatea”. Ara: “gaurko euskal ergatibo pasibo zar batetik dator”. Eta jarraituz: “Hindi, Urdu eta Punjabian izkuntzen ergatibo pasiboan sortu zan aktiboko zentzua aldatuz, eta gañera sorrerako pasiboa begi bistan dago”. Euskal aditz-jokoari gertatu jakon gauza berbera. Geroago, Polinesiariko izkuntzak aiatatuz, diño: “bere ergatiboko estruktura ta pasiboaren estruktura berberak dira”. Aurrerago, Hale (1970) izkuntzalaria aiatatzen dau, idatzi ebalako: “Australiariko izkuntzen ergatibo aktiboko zentzua aldatuz sortu zan”. Jarraian: “Georgiariko ergatibo be pasibo zarretik dator”. Oingo au be arri bitxia guretzako: “Transitiboko “sujeto paciente” dalakoa euskal ergatiboan, sorreran, pasiboko “sujeto pasibo” izan zala (intransitiboko sujeta = aita da edo zan) ta teoría au euskal aditz-joko guztiari dagokiola, nuen eta bere kideak izan ezik”. Orixe berbera da guk esaten eta probatzen doguna. Geroago: “euskal ergatibo pasiboa izan zan aurretik”. Urren-go au be baieztapen bitxia: “baliteke, ni-N-duen-en eta gi-N-duen-en azaltzen dan N ori pasibo marka zar bat izatea”. Bai orixe, niNTZan eta giNTZan-en aztarnak dira eta baita be jarraian ikusten dan D be, niNDuen, giNDuen. Orrela jarraitzen dau berak be, esanez: “-N- ori pasibo marka izan bearean izan-en adizkia izan liteke”. Beste bitan be aiatatzen dau euskal ergatibo pasibatik datorrela. Edozelan be, Euskaltzaindiari ez jako interesatzen gauza oneek argitzerik, naiz eta euskearen onerako izango litzakezan.

Iker Joseba Laka Guenaga